

25 iyul 2015-ci il

Qədimliyi ilə tanınan Naxçıvan minilliklərdən soraq verir

Qədim və zəngin tarixə malik Azərbaycan çoxxəslilik dövründə mədəniyyət və incəsənət nümunələri ilə dünyanın diqqətini üzərində cəmləşdirmişdir. Azərbaycanın elə bir bölgəsi, ərazisi yoxdur ki, oradakı abidələr ölkəmizin tarixindən xəbər verməsin. Qədimliyi ilə tarix yazan Naxçıvan maddi mədəniyyət abidələri ilə seçilir və minilliklərdən soraq verir. Hələ Naxçıvanda miladdan əvvəl IV-I minilliklərdə incəsənətin əsas növlərindən sayılan təsviri sənət geniş inkişaf tapıb, qayaların, bədii keramikanın və tunc məmulatların, eləcə də, müxtəlif minerallardan hazırlanan bəzək əşyalarının üzərində həyatla bağlı olan, real və simvolik mənə kəsb edən maraqlı rəsmlər, işarələr, damğalar həkk edilib. İbtidai təsviri sənətin inkişafı ilkin yazı mədəniyyəti nümunələrinin - piktoqrafik mətnlərin yaranmasına gətirib çıxarıb.

Naxçıvan həyatının canlı salnamələri tarixi abidələrin daş yaddaşına həkk olunub. Gəmiqaya, Fərhad Evi, Əchabi-Kəhf, Yusif ibn Küseyr Türbəsi, Möminə Xatun Türbəsi, Güllüstan Türbəsi, Xanəgah Türbəsi, Qazançı körpüsü, Naxçıvan Cümə məscidi, Qey-səriyyə, Şərq hamamı, Naxçıvan buzxanası və digərləri bu diyarın ifadəsidir.

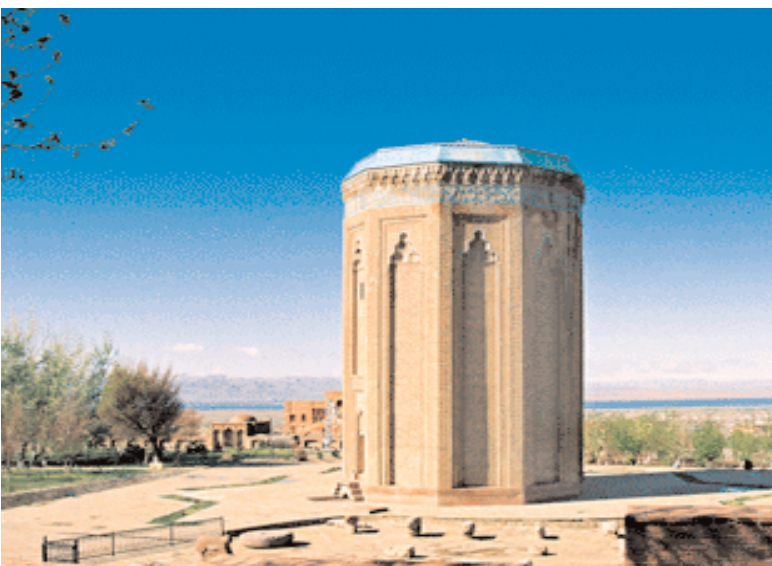
Qeyd edim ki, ümumilikdə Naxçıvan Muxtar Respublikasında 1162 tarixi-mədəniyyət abidəsi mövcuddur. Bunlardan 58 abidə dünya əhəmiyyətli, 455 abidə ölkə, 649-u isə yerli əhəmiyyətlidir.

GƏMİQAYANIN ADI NUH

ƏFSANƏSİ İLƏ BAĞLIDIR

Özünün adı, ecazgar gözəlliyi ilə seçilən Gəmiqaya Azərbaycanın qədim mədəniyyət və incəsənət xəzinəsinə qızıl fond kimi daxil edilib. Gəmiqaya qayaüstü rəsmləri qədim Naxçıvanın tunc və ilk dəmir dövrü əhalisinin bədii təfəkkürünü, estetik baxışlarını və dini-ideoloji təsəvvürlərini əks etdirən qiymətli tarixi mənbələrdir. Min illər boyu Naxçıvan əhalisinin iqtisadi həyatında mühüm əhəmiyyət kəsb edən Gəmiqaya yaylaqlarının ərazisi bir növ müqəddəsleşmiş, hətta burada təbii məbədər meydana gəlmişdir. Adı Nuh əfsanəsi ilə bağlıdır. Yalçın, şiş qayalı, zirvəsi daim qarlı, ağ buludlarla örtülülük olan bu dağ uzaqdan mavi səma fonunda nə-

həng gəmiyə bənzəyir. Burada e. ə. 4-1-ci minilliklərə aid qayaüstü rəsmlər-piktoqramlar var. Gəmiqaya təsvirlərinin və oradakı qə-

çok maraqlı piktoqrafik səciyyəli rəmzi işarələr-dairələr, dördbucaqlı, üçbucaqlı, çərxişəfək nişanı və s. həkk olunmuşdur. Bu cür işarələr Naxçıvanda I Kültəpənin e.ə. 2-ci minilliyə aid orta Tunc dövrü təbəqəsindən əldə edilmiş gil lövhə üzərində, boyalı qablar üzərində də cızılmışdır. Gəmiqaya petroqliflərinin analoji abidələrlə müqayisəli təhlili Azərbaycanın qədim əhalisinin mənəvi mədəniyyəti və incəsənəti haqqında elmi nəticələr söyləməyə imkan verir və onların qədim Azərbaycan təsviri sənətinin Naxçıvan mədəniyyətinə aid olduğunu göstərir.

NADİR GÖZƏLLİK VƏ ZƏRİFLİK ABİDƏSİ

Naxçıvan şəhərində tarix-memarlıq abidəsi olan Möminə Xatun Türbəsi Azərbaycan milli memarlığının möhtəşəm abidəsi kimi tarixdə əksini tapıb. Şərq memarlığı incilərindən biri olaraq 1186-cı ildə Naxçıvan şəhərinin qərb hissəsində tikilib. Atabəylər dövlətinin banisi Şəmsəddin Eldəgizin arvadı Möminə Xatunun qəbrini üzərində məqbərə yaradılmasına qərar vermiş, onun tikintisini oğlu Məhəmməd Cahən Pəhləvan hicri 582-ci ilin məhərrəm ayında (aprel, 1186) başa çatdırmışdır. Elin yaddaşında "Atabəy Günbəzi" adı ilə qalmışdır. Abidənin baştağında kufi xətti ilə bu sözlər yazılmışdır: "Biz gedirik, ancaq qalır ruzigar. Biz ölürik, əsər

qalır yadigar".

Bəzi tədqiqatçılara görə, Sərdabədə Atabəylər dövlətinin başçısı Şəmsəddin Eldəgiz, onun arvadı Möminə Xatun və oğlu Məhəmməd Cahən Pəhləvan dəfn olunmuşdur. Sərdabədə dəfn olunanların məzarlarının başdaşları vaxtilə oğurlanıb aparılmışdır. 2003-cü ildə Sərdabədə qiymətli daşdan nəfis şəkildə əsaslı bərpa işləri aparılmışdır. Sərdabə orijinal quruluşlu olub, zəngin tərtibatla malikdir.

Kompozisiyaya, yetkinliyə, ayrıntıların incə, zərif işlənməsinə və memarlıq həllinə görə türbə orta əsrlər memarlıq sənətinin şah əsərlərindən sayılır. Məşhur incəsənət tarixçisi, SSRİ Rəssamlıq Akademiyasının həqiqi üzvü M.V. Alpatov türbə haqqında yazır: "XII əsr Azərbaycan ustalarının Naxçıvanda yaratdığı Möminə Xatun Türbəsi nadir gözəllik və zəriflik abidəsidir. Möminə Xatun Türbəsi Şərqin ən gözəl klassik əsərləri-Firdovsinin "Şahname"si və Nizaminin "Leyli və Məcnun"u kimi əbədidir". Alpatovun fikrincə, o dövrün Orta Avropa memarlığında da belə gözəl abidəyə rast gəlmək olmur. Abidə əzəmətli memarlıq zənginliyi ilə yanaşı, Azərbaycanın qədim tarixini, möhtəşəm dövlətçiliyini, yüksək səviyyəli mədəniyyətini, böyük memarlıq məktəbinə malik olduğunu göstərir.

NAXÇIVAN XANLARININ YAŞAYIŞ EVİ

Naxçıvan şəhərində XVIII əsrə aid tarixi-memarlıq abidəsi olan Xan Sarayı Şərq memarlıq üslu-

bunda tikilmişdir Abidə XX əsrin əvvəllərinə qədər Naxçıvan xanlarının yaşayış evi olmuşdur. Sarayı XVIII əsrin sonunda axırıncı Naxçıvan xanı Ehsan xanın atası Kəlbəli xan Kəngərli tikdirmişdir. Xan Sarayı 1998-ci ilin apreliyindən Naxçıvan Xalça Muzeyi kimi fəaliyyət göstərir. Muzey 8 zaldan ibarətdir. Bunlardan biri Naxçıvan xanlarına həsr olunmuşdur. Yaradıldığı vaxt muzeydə 359 eksponat qeydə alındığı halda, hazırda onların sayı 2000-dən artıqdır. Burada, demək olar, bütün xalça növlərinin və xalça məmulatlarının (məfrəş, heybə, xurcun, çuval, örkən və s.) nümunələri nümayiş etdirilir. Muzeydə Gəncə-Qazax, Quba-Şirvan, Qarabağ, Təbriz-Naxçıvan xalçaçılıq məktəblərinə XVIII-XIX əsrlərə aid xalça nümunələri saxlanılır. Çeşniliyinə görə "Qollu çiçik", "Pirəbədil", "Alpan", "Qədim əfşan", "Ovçuluq", "Zili", "Köhnə buta", "Naxçıvan", "Qasımuşağı" və s. xalçalarla yanaşı, süjetli xalçalar - Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin portreti toxunmuş xalça (xalq rəssamı K.Əliyev), "Leyli və Məcnun", "Qarabağ mənzərəsi", "Boz qurdlar", "Gəncə gözəli" və s. əhəmiyyətli yer tutur. Muzeydə məişət əşyaları - misgərlik nümunələri, saxsı və çini qablar, qədim kişi və qadın milli geyimləri də nümayiş etdirilir.

Naxçıvanın bu və ya digər maddi-mədəniyyət nümunələri onun zəngin və qədim tarixindən dəyərli məlumatları təqdim edir.

Zümrüd BAYRAMOVA

